

Priekšvēsture

Publicēts: 11.03.2021.

2007. gada 7. decembrī Valsts prezidents uz pirmo sēdi sasauca Konstitucionālo tiesību komisiju, kas pēc Valsts prezidenta lūguma uzņēmās vērtēt pašreizējo Satversmē noteikto Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu izsludināšanas kārtību un analizēt vēlēšanu iniciatīvas ceļā virzīto likumprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē" [1].

Jau kopš 2008. gada marta [2], kad sabiedrībai tika izklāstīti Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedokļa "Par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu" gala secinājumi, Valsts prezidents aicināja Saeimu izmantot Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli ietvertu analīzi un secinājumus, lai uzlabotu Saeimas priekšlaicīgas atļaušanas un jaunas Saeimas vēlēšanu mehānismu Latvijas Republikas Satversmē.

Latvijas Republikas Satversme paredz, ka Valsts prezidentam ir tikai tiesības ierosināt Saeimas atļaušanu, pēc tam ir izdarāma tautas nobalsošana. Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse balsotāju izsakās par Saeimas atļaušanu, tad Saeima uzskatāma par atļautu un izsludināmas jaunas vēlēšanas. Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse no nodotām balsīm izsakās pret Saeimas atļaušanu, tad Valsts prezidents uzskatāms par atļautu un Saeima ievēlē jaunu Valsts prezidentu. Spēkā esošais regulējums paredz, ja Valsts prezidents ir ierosinājis Saeimas atļaušanu, viņš paziņo par to Centrālajai vēlēšanu komisijai un tautas nobalsošana par šo Valsts prezidenta ierosinājumu sarīkojama ne agrāk kā vienu mēnesi un ne vēlāk kā divus mēnešus pēc ierosinājuma paziņošanas Centrālajai vēlēšanu komisijai. Ja tautas nobalsošanā Saeima tiek atļauta, tad jaunas vēlēšanas notiek ne vēlāk kā divu mēnešu laikā. Jaunā Saeima sanāk ne vēlāk kā vienu mēnesi pēc tās ievēlēšanas. Tādējādi šobrīd no Valsts prezidenta ierosinājuma līdz jaunai Saeimas sanākšanai ir nepieciešami apmēram pieci mēneši.

Priekšlaicīgas parlamenta vēlēšanas ir viens no veidiem, kā atrisināt gan parlamentāras, gan arī valsts krīzes. Vēl svarīgāk ir, lai jaunās vēlēšanās pēc iespējas ātrāk tiek ievēlēts politiskajai situācijai atbilstošāks un tautas gribu precīzāk pildošs parlamenta sastāvs. Kā atzinusi Konstitucionālo tiesību komisija, lai ātri un sekmīgi atrisinātu vienlīdz parlamentāras un valsts krīzes, tiesības ierosināt Saeimas priekšlaicīgu atļaušanu Satversmē jāparedz gan Valsts prezidentam, gan noteiktam skaitam vēlēšanu nobalsojot referendumā. Latvijā Satversmē ir nostiprināta Valsts prezidenta rezerves jeb arbitra funkcija – izlīdzinoši un stabilizējoši ietekmēt valsts politisko un tiesisko sistēmu, novērst krīzes, palīdzēt rast risinājumu problēmām. Tādējādi, grozot Satversmi un paredzot Valsts prezidenta nepieciešamības gadījumā rīkoties efektīvi un izsludināt ārkārtas parlamenta vēlēšanas, tā nebūtu Valsts prezidenta pilnvaru papildināšana, bet gan jau pastāvošu pilnvaru efektīvizēšana atbilstoši reālajai dzīves un politiskajai situācijai.

I 2008. gada 3. jūnija Valsts prezidenta Valda Zatlera likumdošanas iniciatīva

2008. gada 3. jūnijā Valsts prezidents Valdis Zatlers rosināja veikt grozījumus Satversmē, paredzot Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības atļaut Saeimu, nesaistot šīs tiesības ar tautas nobalsošanu un iespējamu Valsts prezidenta amata zaudēšanu.

Vienlaikus Valsts prezidents norādīja, ka Saeimas priekšlaicīgas atsaukšanas jautājumā nepieciešams stiprināt tautas tiešo varu un tiesības ierosināt Saeimas priekšlaicīgu atļaušanu jāparedz diviem ierosinātajiem – Valsts prezidentam un noteiktam skaitam vēlēšanu.

II 2008. gada 6. augusta Valsts prezidenta Valda Zatlera likumdošanas iniciatīva

Tautas nobalsošanā par likumprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē", kas norisinājās 2008. gada 2. augustā, ievērojama daļa balsstiesīgo Latvijas Republikas pilsoņu atbalstīja Latvijas Republikas Satversmes 78. un 79. panta grozījumu redakciju, kas ļautu vienai desmitajai daļai vēlēšanu rosināt Saeimas atļaušanu. Kaut arī minētais Satversmes grozījums tautas nobalsošanā netika pieņemts, virkne parlamenta pozīcijas un opozīcijas politiķu izteica atbalstu tautas izteiktajai vēlmei paredzēt

Satversmē tiesības noteiktai daļai vēlētāju patstāvīgi rosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu.

Pēc tautas nobalsošanas rezultātu publiskošanas 2008. gada 6. augustā Valsts prezidents Valdis Zatlers pirmo reizi Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā sasauca Saeimas ārkārtas sēdi. Valsts prezidents rosināja Saeimai veikt grozījumus Satversmē, paredzot tiesības patstāvīgi lemt par Saeimas priekšlaicīgu atlaišanu gan Valsts prezidentam, gan tautai pēc noteikta skaita vēlētāju ierosinājuma un atkārtoti uzsvēra 2008. gada 3. jūnija vēstulē norādīto.

III 2009. gada 21. janvāra Valsts prezidenta Valda Zatlera ierosinātais Latvijas Republikas Satversmes grozījumu projekts

Abos 2008. gada Satversmes grozījumu ierosinājumos Valsts prezidents Valdis Zatlers nepiedāvāja konkrētu Satversmes grozījumu redakciju, jo vēlējās dot iespēju Saeimai izsvērtu diskusiju rezultātā nonākt pie risinājuma, kas apmierinātu lielāko daļu parlamenta locekļu. Šāda procesa mērķis bija nonākt pie tādas Satversmes grozījumu redakcijas, kas gūtu Satversmes 76. pantā norādīto Saeimas locekļu vairākuma atbalstu. Diemžēl laika posmā no pagājušā gada vasaras līdz šim brīdim Saeimas deputātiem nav izdevies vienoties par konkrētu Satversmes grozījumu redakciju. Tāpēc, izmantojot savas Satversmes 47. pantā noteiktās tiesības, Valsts prezidents Valdis Zatlers 2009. gada 21. janvārī iesniedza konkrētu Latvijas Republikas Satversmes grozījumu projektu, kas, pirmkārt, sniegtu tiesības rosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu ne mazāk kā vienai desmitajai daļai vēlētāju pie nosacījuma, ka tautas nobalsošanā par Saeimas atsaukšanu nobalsos vairākums no balsotājiem un vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita.

Grozījumu projekts stiprinātu tautas tiešo varu Latvijā. Savukārt nepieciešamais kvorums radītu iespēju regulējumu pielietot dzīvē, vienlaikus neļaujot to izmantot populistiskiem mērķiem gadījumos, kad atsevišķi politiski spēki vienkārši nav apmierināti ar vēlēšanu rezultātiem vai vēlas panākt iekšpolitisku nestabilitāti.

Otrkārt, sniegtu Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības atlaist Saeimu, nesaistot šīs tiesības ar tautas nobalsošanu un iespējamu Valsts prezidenta amata zaudēšanu.

Grozījumu projekts pilnveidotu Saeimas atlaišanas mehānismu ieilgušas parlamentāras krīzes situācijā, kā arī stiprinātu Valsts prezidenta funkciju pildīt politiski neitrāla arbitra lomu. Iesniegtie grozījumi nodrošinātu tautas un Valsts prezidenta iespējas iesaistīties politiskajā procesā un ietekmēt lēmumus, kad tāda nepieciešamība rastos.

[1] 2007. gada 24. oktobrī Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība uzsāka parakstu vākšanu par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmes 78. un 79. pantā, paredzot, ka ne mazāk kā vienai desmitajai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts prezidentam lēmuma projektu par Saeimas atlaišanu, kas nododams tautas nobalsošanai, ja Saeima to nepieņem bez pārgrozījumiem. Tautas nobalsošanai nodotais lēmums par Saeimas atlaišanu būtu pieņemts, ja balsotāju skaits būtu vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita un ja vairākums būtu balsojis par Saeimas atlaišanu. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība iniciatīvas ceļā virzītais Satversmes grozījumu likumprojekts izgāja vēlētāju iesniegtā likumprojekta pieņemšanas gaitu, kā rezultātā Saeima to noraidīja 2008. gada 5. jūnijā. 2008. gada 2. augustā norisinājās tautas nobalsošanā par likumprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē". Minētie Satversmes grozījumi tautas nobalsošanā netika pieņemti.

[2] Pilns Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis www.president.lv pieejams no 2008. gada 30. aprīļa.

<https://www.president.lv/lv/prieksvesture>